

Bilgi Profesyonellerinin Mesleki Etik İlkeleri: Türkiye ve İnan Kapsamında Karşılaştırmalar

Principles of Professional Ethics of Information Professionals: The comparisons of Turkey and Iran

Leila Hashempour

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Hacettepe Üniversitesi,
leila_hashempour@yahoo.com

Özlem Şenyurt Topçu

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Hacettepe Üniversitesi,
ozlemsenyurt@hacettepe.edu.tr

Öz

Her meslek etik ilkelerini hizmet alanı ve sorumlu olduğu gruplara göre belirler. Dolayısıyla her mesleğin kendine özel bilgi, yöntem ve etik değerleri vardır. Alana özel etik ilkeler geliştirmek o mesleğin toplumsal anlamda değer kazanmasını da sağlamaktadır. Bu çalışmada Türkiye ve İnan'da kütüphanecilik alanında bilgi hizmeti verenlerin mesleki etik ilkeleri ve bu alanda yapılmış çalışmalar karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu kapsamda araştırmada kuramsal bir yaklaşım ile Türkiye ve İnan örneğinde kütüphanecilik alanında bugüne kadar mesleki etik üzerine yapılmış çalışmalar, yayınlar ve mesleki etik ilkeleri varsa, yasal dayanakları ile verilmiştir. Sonuç olarak, meslek etiği ilkelerinin uygulamada karşılaşılan farklılıkların temel nedeninin yasa ve yönetmeliklerden kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Mesleki olarak etik konusunda farkındalığın artırılması için gerçekleştirilen bilimsel toplantı ve çalışma sonuçlarının alanla ilgili yasa ve yönetmelik çalışmalarına yansıtılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Each professional determines principles of ethics according to the area of services and the groups in its responsibilities. Therefore, for each profession there are special knowledge, methods and ethical values. In social sence, the development of ethical principles also provides an appreciation of the profession. In this study, the professional code of ethics and conductedstudies in the field of librarianship in Turkey and Iran has examined comparatively. In this context with a theoretical approach in research conducted studies and publications and also professional ethics related to the

law in the field of librarianship in Turkey and Iran is given. As a result, laws and regulations are the main reasons for differences in application of the principles of professional ethics. Also it is concluded that to raise the awareness about ethics the results of scientific meetings and conducted studies in the field of librarianship should be reflected to the laws and regulations.

Anahtar Sözcükler

Mesleki etik, mesleki etik ilkeleri, bilgi profesyonelleri, kütüphanecilik, bilgi ve belge yönetimi

Keywords

Professional ethics, Principles of professionalethics, Information professionals, Librarianship, Information management

Giriş

Kütüphanecilik alanında etik ilkelerin belirlendiği ilk çalışma 1939 yılında Amerikan Kütüphaneciler Derneği (American Library Association, 2014) tarafından kabul edilen Mesleki Etik İlkeler (Code of Ethics) olmuştur (ALA, 2014). Pek çok ülkede meslek alanında karşılaşılan etik sorunların artması ve bu sorunların farkına varılması neticesinde, kütüphane dernekleri tarafından mesleki etik ilkeler belirlenmiştir. Türkiye’de 1996 yılında İran’da ise 2007 yılında kütüphanecilik meslek dernekleri tarafından mesleki etik ilkeleri yayınlanmıştır.

Her mesleğin kendine ait kurallarının ve etik normlarının olması, o mesleki örgüte ait özel ilişki ağının varlığını göstermektedir. Mesleki etik ilkeler arasında bazı farklılıklar gözlense de çoğu zaman benzerliklerde görülmektedir (Tepe, 2009, s.10). Meslek etiği haklara ve görevlere dayanarak bireylerin kurum ve çevre ile iletişimi anlamına da gelmektedir. Her bir kurum, bir birey gibi kendine özel etik ilkelere sahiptir. Kurumun etik görevleri direk ya da dolaylı olarak kişi haklarıyla bağlantılıdır. Meslek etiğinin temel amacı; etik sorunları çözmek ve ahlaki sorumlulukları

belirlemektir. Bilgi profesyonelleri için “mesleki normlar, bilginin yayımından erişimine kadar geçen süreç içerisindeki meslek mensuplarının davranışlarını tanımlarken, çevresel etik normlar; mesleğin toplumsal yaşam içerisindeki sosyal sorumluluk alanlarını kapsamaktadır” (Toplu, 2007, s.191). Profesyoneller olarak sorumlu olduğumuz kişilere kendi bilgilerimizi mesleki, toplumsal ve insani değerleri korumak amacıyla sunmalıyız.

Amerikan Kütüphaneciler Derneği (ALA)’nin(2008)ve Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (IFLA)’nun (2012) yayınlamış olduğu etik ilkeler genel olarak bilgiye erişim hakkı, eşitlik, düşünce özgürlüğü, sansür, kullanıcı mahremiyeti, fikri mülkiyet hakkı, meslektaşlarla ilişkiler ve bilgi profesyonellerinin kendini geliştirmesi konularında belirlenmiştir.

Türkiye ve İran kütüphanecilik mesleki etik ilkelerine baktığımızda pek çok benzerlik gözlenmektedir. Ancak uygulamada bazı siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı farklılıklar meydana gelmektedir. Bunun temel nedeni İran’da uygulamada kütüphanecilik meslek etiğinin siyasetten çok fazla etkilemesidir. Aynı mesleki etik ilkelere sahip olursa da uyma ve uygulama da farklılıklar söz konusu olabilmektedir.

Etik ve Meslek Etiği

İnsanların yapıp-ettikleri üzerinde duran ve bu yapıp-etmeleri özel bir problem alanı olarak gören etik, alana ait ilkeleri ve bu yapıp-etme eyleminin bağımlı ya da bağımsız olup olmadığını inceleyen disiplindir (Mengüşoğlu, 1983, s.273).Etik ilişki, insanlar arasında meydana gelen en temel ilişki türüdür ve bu hangi tür ilişki barındırırsa barındırsın (doğrudan, dolaylı, isteyerek, zorunlu), kişi bütünlüklü davranışlarda bulunur. Sonuç olarak insanın var olan tüm ilişkilerinde etik mevcuttur (Kuçuradi, 2011, s.3-5).

Sözlükteki genel tanımıyla etik, “çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünüdür” (TDK, 2013). Mesleki etik ise, etik eylemlerin ve tepkilerin bir dizisi olarak meslek kuruluşları ve dernekleri tarafından düzenlenir ve arzu edilen sosyal ilişkileri sağlar (Neshat, 2002). Mesleki etiğin amacı; kuruluşun yükümlülüklerini ve ahlaki sorumluluklarını etik ilkeler çerçevesinde belirlemektir. Bunun için mesleklere özel yazılı ve belgelendirilmiş ilkeler ile kurallar gerekmektedir. Bilgi ve belge yönetimi de hizmet odaklı bir meslek olarak kendine özgü etik ilkelere ve kurallara sahiptir.

Mesleki etiğin önemi ve gerekliliği göz önüne alındığında, etik standartların (yazılı ve sözlü olarak) belirlenmiş olması gerekmektedir. Diğer mesleklerde olduğu gibi bilgi profesyonelleri de bazı özel durumlarda kararlar alırken, sadece kendi kişisel inançlarına dayanarak karar verebilmektedirler. Kişisel inançlar doğrultusunda alınan bu kararlar çoğu zaman meslek etiği ilkelerine tamamen ters düşebilmektedir. Bunun sonucu olarak, istenilen amaca ulaşabilmek ve olumlu ilişkiler kurabilmek mümkün olmayabilir. Bu yüzden, etik ilkeler etik olmayan davranışları sınırlamak için var olmalıdır. Bilgi profesyonelleri de görevlerini yerine getirirken ve oluşabilecek özel durumlarda bilinçli kararlar verebilmeleri için kendi mesleki etik ilkelerine ve kurallarına sahiptir.

Yapılan Çalışmalar

Türkiye

Belirli bir alanda çalışan meslek üyelerinin davranışlarının değerlendirilmesi için özel yazılı mesleki etik ilkeler gerekmektedir. Ancak, sadece yazılı etik ilkelerin olması yeterli değildir. Bu ilkelere yönelik yayınlar yapılmalı ve meslek mensuplarına eğitimler verilmelidir.

Türkiye’de kütüphanecilik alanında çalışan bilgi profesyonellerinin etik sorunları üzerine yayınlanmış makaleler, gerçekleştirilen eğitim ve toplantılara bakarak konunun önemi üzerine bir değerlendirme yapmak mümkündür. Türkiye’de yayınlanmış çalışmalar arasında Subaşıoğlu’nun (1997) “Kütüphanecilik Mesleğine Etiksel Bir Yaklaşım”, Toplu’ nun (2007) “Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı”, Yılmaz’ın (2009) “Bilgi ve Belge Yönetiminde (Kütüphanecilikte) Etik: Kuramsal Bir Yaklaşım” makaleleri yer almaktadır.

1964 yılından bugüne kadar kutlanan Kütüphanecilik Haftası’ da, kütüphanecilik mesleği için önem arz eder. Bu mesleki etkinlikte; konferanslar, paneller, seminerler ve sempozyumlaryer almaktadır. Son yirmi sekiz yıla ait kütüphane haftası programlarını incelediğimizde mesleki etik üzerine 1997 yılı 33. Kütüphane haftasında “Meslek Ahlakı ve Kütüphanecilik” panelinde Subaşıoğlu’nun “Meslek Etiği”, Tepe’nin “Ahlak, Meslek Ahlakı ve Etik”, Aslan’ın “Bilgi Hizmetlerinde Ahlaki İlkeler”, Karataş’ın “Uygulamacı Gözüyle Meslek Etiği ve Kütüphanecilik” bildirimleri yer almıştır. 2006 yılı 42. kütüphane haftasında ise Çakın, Tepe ve Toplu’nun konuşmacı olduğu “Mesleki Etik” konulu birpanel gerçekleştirilmiştir. 2000 yılından beri ÜNAK tarafından gerçekleştirilen sempozyumlarda ise, 2003 yılında gerçekleştirilen ÜNAK konferansında (ÜNAK’03) Örkmez ve Şancı (2003) tarafından hazırlanan “Kütüphanelerde Etik Kurallar” bildirisi yer almıştır. Ayrıca, yapılan bilimsel toplantılarda sunulan bildirimlerdeanı ve armağan kitaplarında da mesleki etik konusunda yayınları görebilmekteyiz.

İran

İran’da mesleki etik konusunda yayınlanmış olan ilk makale Azad’ın 1994 yılında yayınladığı, “Kütüphanecilikte Etik İlkelere Uyum Sağlamak” adlı çalışmadır. Mesleki

etik, kütüphanecilik etiği, bilgi teknolojilerinin gelişiminde kütüphanecilik etiği konularında Azad'ın sözünü ettiğimiz çalışması dışında, pek çok çalışma yapılmıştır. Bunların içerisinde bakılabilecekler arasında; Mousavizadeh (2005), Zandian, Latifi ve Siamian (2008), Rismambaf (2009), Khandan (2010), EsfendiariMoghaddam ve Hasanlou (2010), Riahinia ve Abam (2012), Afifian (2013) sayılabilir. Yapılan tez çalışmaları arasında Monavvarian'ın (2004) "Akademik Kütüphaneciler Açısından Kütüphanecilikte Mesleki Etik Değerlendirilmesi", Latifi'nin (2008) "İran Kütüphanecileri Mesleki Etik Taslağına Yönelik Öğretim Üyelerinin Düşünceleri" ve Derakhshani'nin (2010) "Kütüphaneler ve Bilgi Merkezlerinde Mesleki Etik" çalışmaları yer almaktadır.

Ülke çapında Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri, İran Kütüphaneciler Derneği ve onun şubeleri tarafından bu alanda mesleki etik üzerine pek çok konferans, sempozyum ve çalıştay düzenlemiştir. Ancak, kütüphanelerin yıllık bütçe oranları sınırlı olduğu için ve yapılan çalıştay, toplantı vb. etkinliklerin büyük çoğunluğunun Tahran'da yapılmasından dolayı, diğer şehirlerde yaşayan bilgi profesyonelleri mesleki etkinliklere katılmakta zorluk yaşamaktadır. İran'da kütüphanecilik haftası 1993'den beri her yıl Kasım ayının 2. haftasında kutlanmaktadır. Kitap, kütüphane ve kütüphanecilik ile ilgili çeşitli konu başlıkları altında kutlanan haftalarda şimdiye kadar mesleki etik konusu bir ana tema belirlenmemiştir.

Bugüne kadar "mesleki etik" ana teması başlığı altında beş konferans gerçekleştirilmiştir. İlki 2008 yılında Esfahan Üniversitesi tarafından düzenlenen "Bilgi ve Belge Yönetiminde Mesleki Etik" konulu konferanstır. Bu konu hakkında farklı kurumların katkılarıyla gerçekleştirilen diğer konferanslar ise şöyledir; 2010 yılında İran Kütüphaneciler Derneği Kermanshah şubesi "Bilgi ve Belge Yönetiminde Mesleki

Etik” konulu konferans, 2011 yılında Mashhad Ferdousi Üniversitesi “Kütüphanelerde ve Bilgi Merkezlerinde Mesleki Etik” konulu konferans, 2012 yılında İlam Üniversitesi “Kütüphanecilik Mesleki Etiği” ve 2012 yılında Tahran Alzahra Üniversitesi “Halk Kütüphanelerinde Bilgi ve Belge Yönetiminin Mesleki Etiği” konulu konferanslardır.

Bu konuda yapılmış olan çalıştaylara baktığımız zaman ise; 2004 yılında MashhadFerdousi Üniversitesi tarafından “Bilgi ve Belge Yönetiminde Mesleki Etik” konulu çalıştay, 2009 yılında MashhadFerdousi Üniversitesi “Kütüphaneciler İçin Mesleki Etik” konulu çalıştay, 2010 yılında İran Yönetim ve Planlama Teşkilatı Yayınevi tarafından düzenlenen “Kütüphaneciler İçin Mesleki Etik” ve Esfahan Üniversitesi “Kütüphanecilerin Mesleki Etik İlkeleri ve İletişim Becerileri” konulu çalıştaylar, 2011 yılında İran Kütüphaneciler Derneği’nin “Mesleki Etik” konulu çalıştay ve İran Milli Kütüphanesi “Mesleki Etik” konulu çalıştaylar, 2012 yılında İran Kütüphaneciler Derneği Hamadan şubesi “Mesleki Etik”, 2013 yılında Hoseyniye-i Ershad Halk Kütüphanesi “Kütüphanecilik Etiği Temelleri” konulu çalıştaylar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ve İran Meslek Etiği İlkeleri

Türkiye

Etik değerlerin belirlenmesi ve uygulamasından sorumlu yapılar arasında meslek dernekleri yer almaktadır (Toplu, 2007 s. 201). Türkiye’ de Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından bilgi hizmetleri alanında çalışanlara yönelik olarak hazırlanan “Mesleki Etik İlkeleri” 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tarihe kadar ülkemizde yapılmış ciddi bir çalışmadan söz edilememektedir (Toplu, 2007, s.206).

Türk Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkeleri, bilgi hizmeti alanında çalışan kişilere sorumlulukları konusunda rehberlik edecek 12 ilkedен oluşmaktadır (TKD,

1996). Etik normların belirlenmesinde pek çok etken vardır. On iki maddeden oluşan bu ilkeler genel olarak bilgi erişim hakkı, düşünce özgürlüğü, sansür, kullanıcılara eşit davranılması, mesleğe saygı, telif hakları, kullanıcı mahremiyeti, mesleki yeterlilik ve dürüstlük konularında belirlenmiştir.

Belirlenmiş bu etik normlar pek çok ülke ile benzerlikler taşımaktadır. Bunun temel nedeni ise, bu alanda yapılan çalışmaların bir sonrakine öncülük etmesi ve kütüphanecilik mesleğinin uluslararası bir boyut kazanmasıdır (Toplu, 2007, s. 206). Ancak uygulanacak yaptırımlar hukuksal ve ahlaki boyutta farklılıklar gösterebilir (Subaşıoğlu, 1997, s. 123).

İran

İran Kütüphaneciler Derneği Qum şubesi tarafından “İran Kütüphanecileri Mesleki Etik Taslağı” 2007 yılında yayınlanmıştır. Yayınlanan taslak çerçevesinde bilgi profesyonelinin etik davranışlar sergilerken kullanıcılara, kuruma, topluma, mesleğe, meslektaşlarına ve kendilerine karşı sorumlu olduğu belirtilmektedir (Qum Kütüphaneciler Derneği, 2007). İran Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkeleri yukarıda yer alan altı temel başlık altında toplam 27 maddeden oluşmaktadır.

Etik konusu çok kapsamlı bir konu olmakla birlikte bu çalışmada Türkiye ve İran meslek etiği ilkeleri içerik açısından karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Meslek etiği ilkeleri belirlenirken mesleki uygulamalar, bireysel davranışlar ve toplumsal sorumluluk alanları meslek etiğinin konusu kapsamına girmektedir. Aşağıda yer alan tabloda Türkiye ve İran meslek etiği ilkeleri konusu kapsamında yer alan değerler ile ifadeler karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken Türkiye ve İran’daki uygulamalar varsa yasal dayanaklarıyla açıklanmıştır.

Tablo 1 Etik İlkelerin Karşılaştırılması

	Türkiye			İran		
	Var	Sınırlı	Yok	Var	Sınırlı	Yok
Bilgi erişim hakkı • Toplumdaki her bireyin bilgi erişim hakkını savunmak	✓				✓	
Düşünce özgürlüğü • Her türlü düşün ve sanat ürünlerine yönelik sansüre karşı çıkmak	✓				✓	
Eşitlik • Kullanıcılara verilen hizmetlerde hiçbir ayırım gözetmemek • Verdiği hizmetlerden hiçbir çıkar sağlamamak	✓			✓		
Mesleğe saygı • Mesleğe yönelik tüm uygulama ve etkinliklerde yoğun çaba harcamak • Mesleğin saygınlığını zedeleyecek davranış ve uygulamalardan kaçınmak • Kurum çıkarlarını bireysel çıkarların önünde tutmak	✓			✓		
Telif hakkı • Telif hakkına saygı duymak	✓				✓	
Kullanıcı mahremiyeti • Kişisel verilerin korunmasını sağlamak	✓					✓
Mesleki yeterlilik • Mesleğe yönelik gelişmeleri takip etmek, öğrenmek ve uygulamak • Meslektaşlarıyla işbirliği yapmak	✓			✓		

Yukarıda yer alan tabloda mesleki etik ilkeler kapsamında yer alan konular yedi temel başlık altında, her iki ülke için “var, yok ve sınırlı” ölçekleri kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Meslek etiği ilkeleri belirlenirken kullanıcılar, kurum, toplum, meslek, meslektaşlar ve bilgi profesyonelleri için olması gereken yani ideal olan oluşturulmaya çalışılır. Ancak bu durum çoğu zaman olması gereken ve olan arasında yer alan büyük bir farkla karşımıza çıkmaktadır. Uygulamada ortaya çıkan bu farklılıklar çoğu zaman yasal dayanak yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye ve İran’da bilgi profesyonelleri açısından toplumdaki her birey, bilgiye erişim hakkına sahiptir ve bu hak meslek etiği ilkelerinde de yer almaktadır. TKD Mesleki Etik İlkelerinin ilk maddesinde“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası sözleşmelerle, TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi’nde yer alan bilgi erişim hakkını, toplumun tüm bireyleri için savunur ve gereklerini yerine getirmeye çalışırlar” ifadesi yer almaktadır. TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesinde ise, toplumun her bireyine,bilgiye erişiminde eşit fırsatlar sunmak gerektiği de açıkça belirtilmiştir (TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi, 2014).Demokratik hakların kullanımı açısından son derece önemli olan bilgi erişim hakkı, kişisel ve kurumsal mahremiyet hakkını da koruyarak Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (2003) ile, kamu kurum ve kuruluşlarda üretilen bilgilere erişimi sağlar. Ancak İran’da 22 Ağustos 2009 yılında kabul edilenBilgi Yayınlamak ve Açık Erişim Kanunu (Ghanoun-e Enteshar va Dastrasi Azad be Ettelaat)kapsamında bilgi erişim hakkı kısıtlanmıştır. Bu kanuna göre, tüm İran vatandaşları yasa tarafından yasaklanmadığı sürece bilgiye erişim hakkına sahiptir. Hem kamuya bilgi yaymak, hem de bu bilginin kullanımı, kanun ve yönetmelikler çerçevesinde yapılmaktadır (Bilgi Yayınlamak ve Açık Erişim Kanunu, 2010).

Düşünce özgürlüğü kapsamında bilgi profesyonelleri her türlü düşün ve sanat ürünlerine yönelik sansüre karşı çıkmaktadırlar. Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) Düşünce Özgürlüğü Grubu, 2008 yılında Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi’ni hazırlamıştır. TC Anayasasının (1982) 25.ve 27. maddeleri düşünce özgürlüğü ve bilim ve sanat eserlerini yayma hakkını desteklemektedir. İran 1968 yılında Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar sözleşmesine katılarak, Anayasa’nın Halk Hakları ile ilgili

bölümümde, düşünce ve ifade özgürlüğü direkt olmasa da dolaylı olarak desteklemekte ve bunu tüm bireylerin temel hakları içinde görmektedir.

İran anayasanın (1989) 23.-24.-26. ve 27.maddelerinde de düşünce ve ifade özgürlüğünün dolaylı olarak savunulduğu görülmektedir.İran'da Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı(Vezarat-e FarhangvaErshad-e Eslami-e Jomhuri-e Eslami-e Iran)siyasi, dini, kültürel, edebî vb. açılardan gerekli gördüğü zamanlarda kanun çerçevesinde istediği sansürü ve kısıtlamaları yapmaktadır.İran İslam Cumhuriyeti Yayıncılık Hedefleri,Politikaları ve Kuralları Yönetmeliği(Ahdaf, Siyasatha va Ghavanin-e Nashr-e Kitab)kapsamında düşünce ve ifade özgürlüğünü bireyin yasal hakkı olarak kabul etmektedir. Ancak, Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı ve diğer yetkililer yayıncılık için sağlam bir ortam yaratmak amacıyla, bazı yasal sınırlar uygulamaktadırlar. Yayıncılık Hedefleri, Politikaları ve Kuralları Yönetmeliği'ndedin ve ahlak, siyaset ve toplum, kamu hukuku ve kültürü konuları yasal sınırları getirmektedir (Yayıncılık Hedefleri, Politikaları ve Kuralları Yönetmeliği, 1988).

Bilgi profesyonelleri, kullanıcılarına verdiği hizmet neticesinde hiçbir çıkar sağlamaz. Verdiği hizmetleri eşitlik temelinde din, dil, ırk ayrımı gözetmeden yapması beklenir. Kullanıcılarına bilgi sağlamada tarafsız olması etik davranışlar sergilemesi açısından önemlidir. Her iki ülkeye ait mesleki etik ilkelere baktığımızda eşitlik etik bir ilke olarak yer almaktadır.

Etik ilkeler kapsamında mesleğe, kuruma, kullanıcılara ve kendimize karşı olan sorumluluklarımızdan kaynaklı olarak, tüm mesleki etkinlikleri gerçekleştirirken yoğun çaba harcamak gerekmektedir.Mesleki gereklilikleri yerine getirirken mesleki ve kurumsal saygınlığı zedelememek önemli bir husustur. İran meslek etiği ilkeleri, mesleki faaliyetlerde yeni teknoloji ve standartların kullanılması, mesleğin tanıtımı için

bilgi profesyonelinin özel yeteneklerini kullanması ve mükemmeliyetçi olması gerektiğini ayrıca ifade etmektedir.

Kişilerin fikri, emeği ile üretmiş olduğu her türlü ürün üzerinde hukuken sağladığı hakları, entelektüel mülkiyet haklarını korumak bilgi profesyonelleri için etik davranışlar çerçevesinde yer almaktadır. Türkiye’de telif hakları 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) ile korunmaktadır. Üyesi olduğumuz uluslararası örgütler ve AB mevzuatı uyum çalışmalarıyla, taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerimiz yerine getirilmektedir. Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO), Telif Hakları Anlaşması hükümlerine uyum sağlanmıştır. İran’da, telif haklarının ihlali durumunda kişi ve kurumlar cezalandırılmaktadır. Telif hakları ile ilgili İran’da devrimden önceye ait ve halen geçerli olan iki kanun bulunmaktadır. İlk kanun, 28 Kasım 1969 yılında Yazar Hakları Koruma Kanunu (Ghanoun-e hemayataz houghugh-e moallefan), ikincisi ise, 26 Aralık 1973 yılında Yazılı ve Sözlü Eserlerin Yayınlanması Kanunu (Ghanoun-e tarjouseh va taksir-e kotob va nashriyat va asar-e souti) dur (İran İslam Cumhuriyeti anayasası, 2010). Ancak bazı devlet kurumları veya bakanlıklar, örneğin; Eğitim Bakanlığı (Vezaret-e Amouzesheh va Parvaresh-e Jomhuri-e Eslami-e Iran) ve İstihbarat Bakanlığı (Vezarat-e Ettelaat-e Jomhuri-e Eslami-e Iran) kanun dışı davranabilmektedirler. Devrimden sonra da bu kanunlar geçerli olduğu halde şimdiye kadar konuyla ilgili yabancı dilde eserlerin çevirisi veya yayımı ile ilgili diğer ülkeler tarafından hiçbir mahkemede dava açılmamıştır. Çünkü İran hiçbir uluslararası telif hakkı sözleşmesine katılmamaktadır (Emami, 2007).

Kullanıcı mahremiyeti, kütüphane kullanıcılarına ait tüm kayıtların korunmasını gerektirmektedir. TKD meslek etiği ilkeleri arasında yer alan kullanıcı mahremiyeti,

İran meslek etiği ilkeleri arasında yer almamaktadır. Kullanıcı mahremiyetini, yani kişisel bilgilerin korunmasını sağlamak amacıyla İran anayasası kapsamında Bilgi Yayımlamak ve Açık Erişim Kanunu 'nun 4. bölümü Bilgi Erişimde İstisnalarda (Estesnaat-e dastrasi be ettelaat) kişisel sınırın korunması konusunda, 14. ve 15. maddelerde ikinci veya üçüncü kişi veya her hangi bir kurumun başkasının kişisel bilgilerine erişemeyeceği, ancak yetkili bakanlık/lar tarafından özel durumlarda bu erişimin sağlanacağını ifade eder (İran İslam Cumhuriyeti anayasası, 1989).

Mesleki yeterlik kapsamında mesleğe yönelik gelişimleri takip etmek, öğrenmek ve uygulamak hizmet içi eğitim çerçevesinde oluşmaktadır. Düzenli olarak bilgi profesyonelleri için kurum tarafından yapılan mesleki eğitimler sayesinde mesleğe yönelik gelişimleri takip etmek, öğrenmek ve uygulamak mümkün olmaktadır. Alana yönelik gerçekleştirilen konferansları takip etmek, yapılan yayınları okumak, sunulan hizmetin kalitesini de artıracaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bütün mesleklerde olduğu gibi bilgi profesyonelleri mesleklerini icra ederken hizmet verdiği kitleye, kuruma, topluma, mesleğe, meslektaşlara ve kendilerine karşı etik ilkelere uyum sağlamayı taahhüt eder. Bilgi profesyonellerinin mesleki etik kurallarına uymaları, bilgi ve belge yönetimi mesleğinin ilerlemesine ve kullanıcı memnuniyetinin artmasına neden olacaktır. Bu nedenle mesleki etik ilkelerinin mesleğin sahip olduğu genel amaç, hedef, yönetmelikler ve mesleki eylemlere uyum sağlamaları beklenmektedir. Bilgi ve belge yönetimi alanında mesleki etiğin önemini göz önüne alarak, ilk önce yöneticiler ardından personel mesleki etiğine önem verilmeli ve bu ilkelere inanılmalıdır. Böylece hizmet niteliğinin ve performansın artırılması sağlanacaktır. Kütüphaneler kanununun olmayışı, var olan kütüphanelerin çeşitli

kanunlardan dolayı olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, var olan kurallar uygulamada her an değişmektedir. Var olan yaptırımlar iyi bir mesleki ve insani gelişim için yeterli değildir. Mesleki etik ilkelerin tam olarak uygulanabilmesi ve uygulamada farklılıkların önüne geçebilmek için yasal dayanaklarının da olmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye ve İran’da kütüphanecilik alanında “mesleki etik” konulu pek çok bilimsel toplantı gerçekleştirilmektedir. Konuyla ilgili farkındalığın artırılması ve toplantı neticesinde oluşacak çıktıların değerlendirilmesi açısından bu çalışmalar son derece önemlidir. İran’da yaşanan kısıtlamalardan ve bu konudaki sorunlardan kaynaklı düzenlenen çalıştay, konferans ve yayınlarda sayı olarak farklılık gözlenmektedir. Ancak, uygulamada tek başına bu çalışmaların yeterli olmadığını söylemek çok yanlış olmayacaktır. Toplantı neticesinde elde edilen çıktıların yasa yapıcılar tarafından kullanılması gerekmektedir.

Meslek etiği ilkelerine ait tabloda yer alan verilere baktığımızda Türkiye için durum biraz daha net görünmektedir. Bunun başlıca nedeni yayınlanmış bildirgeler, yönetmelik ve kanun maddelerine atıf yapılabilmesidir. Ancak İran örneğinde bazı maddelerde “sınırlı” ifadesi kullanılmıştır. Bunun nedeni ekonomik, siyasal ve yasal eksikliklerdir. Örneğin, düşünce özgürlüğü ve bilgi erişim hakkı ve telif hakları konusunda yasal dayanak eksiklikleri ve kısıtlamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Telif haklarına yönelik yasal düzenlemeler olmasına rağmen uygulama uluslararası anlaşmalara dâhil olmamaları sınırlı bir uygulamayı da beraberinde getirmektedir. İran’da mesleki yeterlik kapsamında düzenlenen etkinlikler çoğu zaman Tahrande ve İran Kütüphaneciler Derneği şubelerinin bulunduğu şehirlerde yapıldığı için, ayrıca diğer şehirlerden katılmak isteyen kişiler kurum tarafından maddi destek imkânlarından

yararlanmadıklarından, gerçekleştirilen etkinliklere katılmak fırsatını bulamamaktadırlar. Kütüphanecilerin maddi olarak desteklenmemesi mesleki gelişimlerini gerçekleştirmede önemli bir engel olarak karşılına çıkmaktadır. Kullanıcı mahremiyeti açısından baktığımızda, İran’da bu konuda bazı yasa ve yönetmeliklerin olduğunu görmekteyiz. Ancak, meslek etiği ilkelerinde kullanıcı mahremiyetine yönelik bir maddenin olmamasından dolayı bu alan “yok” olarak ifade edilmiştir.

Mesleki etik ilkelerin uygulamada farklılıklar göstermesinin engellenmesi için gerekli yasa ve yönetmeliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Uygulamada olan yasaların kısıtlayıcı olmasından çok, demokratik ve özgürlükçü olmaları etik ilkelerin uygulanmasında bilgi profesyonellerine kolaylık sağlayacaktır.

Kaynakça

- Afifian, F. (2013). Akhlagh-e ketabdari dar asr-e shetaban-e fanavari-e ettelaat. [Library ethics in theera of information technology]. *Ketab-e mah-e kolliat*, 189, 80-86.
- American Library Association (2014). History of the ALA Code of Ethics. 11 Nisan 2014 tarihinde <http://www.ala.org/advocacy/proethics/history> adresinden erişildi.
- Aslan, S. A. (1997). *Bilgi Hizmetlerinde ahlaki ilkeler*. B. Yılmaz (Yay. Haz.). 33. Kütüphane Haftası Bildirileri içinde (s.134-139). Ankara: TKD.
- Azad, A. (1994). Louzom-e paybandi be usul-e akhlagh-e ketabdari. [Necessary adherence to information ethical principles]. 20 Ocak 2014 tarihinde www.ensani.ir/storage/Files/20101110094754-4.pdf.adresinden erişildi
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (2003). 12 Nisan 2014 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031024.htm#1> adresinden erişildi.

- Bilgi Yayınlamak ve Açık Erişim Kanunu [Ghanoun-e EntesharvaDastrasi Azad be Ettelaat] *İran İslam Cumhuriyeti Resmi Gazete* (56348, 26 Ocak 2010).
- Derakhshani, L. (2010). *Akhlagh-e herfei-e ketabkhaneha va marakez-e ettelasani*[. Professional ethics of libraries and information centers]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Payamnour Üniversitesi, Tahran.
- Esfandiari Moghaddam, A., Hasanlou, S. (2010). Didgah-e azai-e anjoman-e ketabdari va ettelasani nesbat be usul-e akhlagh-e herfeie-e ketabdari [The views of LIS members to the Professional ethics of librarianship]. *Akhlagh dar Ulum vafanavari*, 5(1), 48-56.
- Emami, K. (2007). Hagh-e moallem dar İran. [Copyright in Iran]. *Daeratolmaaref-e Ketabdari ve Ettelaesani*. 28 Mart 2014 tarihinde [http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/ایران مؤلف%20حق%20.aspx](http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/ایران%20مؤلف%20حق%20.aspx) adresinden erişildi.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (1989). 10 Mart 2014 tarihinde http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution adresinden erişildi.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (2010). 12 Mart 2014 tarihinde http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution adresinden erişildi.
- Karataş, A. (1997). Uygulamacı gözüyle meslek etiği ve kütüphanecilik. B. Yılmaz (Yay. Haz.). 33. Kütüphane Haftası Bildirileri içinde (s.140-143). Ankara: TKD.
- Khandan, M. (2010). Nazarieha-e akhlaghivachaleshshai-e akhlaghi dar arse-i modiriat-e ettelaat [Ethical theories and ethical challenges in the field of Information Management]. *Tahghihat-e ketabdariva ettelaesani-e daneshhagi*, 44(53), 87-119.
- Kuçuradi, İ. (2011). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

- Latifi, M. (2008). *Barrasi-e didgah-e azai-e heyat-e elmi ve ketabdarane daneshgahhai-e dolatinesbat be pishnevis-e ghavaed-e akhlaghi-e ketabdarane va ettelaasanan*. [Faculty members and librarians attitude towards the drafting of the Professional ethics of librarianship and information science]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tarbiat-e Modarres Üniversitesi, Tahran.
- Mengüşoğlu, T. (1983). *Felsefeye giriş*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Monavvarian, S. (2004). *Akhlag-e ketabdari az didgah-e ketabdarane daneshgahi* [Librarianship ethics from the perspective of Tehran governmental universities librarians]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tahran Üniversitesi, Tahran.
- Mousavizadeh, Z. (2005). *Arzeshhai-e akhlaghi az nazar-e motakhassehan-e ketabdari* [Ethics values from the perspective of librarians]. *Faslnameh-e Ketab*, 62, 11-24.
- Neshat, N. (2002). *Akhlag-e Herfeie*. [Professional ethics]. *Daeratolmaaref-e Ketabdari ve Ettelaesani*. 18 Ocak 2014 tarihinde <http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/اي%20حرفه%20اخلاق.aspx> adresinden erişildi.
- Örkmez, V.B., Şancı, S. (2003). *Kütüphanelerde etik kurallar*. ÜNAK'03: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu'nda sunulan bildiri. 10 Nisan 2014 tarihinde <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak03/u03-31.pdf> adresinden erişildi.
- Qum Kütüphaneciler Derneği (2007). *Kütüphanecilerin Mesleki Etiği*. Qum: Qum Kütüphaneciler Derneği.

- Riahinia, N., Abam, Z. (2012). Akhlagh dar ketabdari va ettelaarasani: motaleie-e didgahhai-e daneshjouian-e umul-e ketabdari va ettelaarasani [Ethics in library and information science: the perspectives of library and information science students]. *Akhlagh dar Ulum vafanavari*, 2, 14-23.
- Rismanbaf, A. (2009). Moghaddame-i bar akhlagh-e herfeie dar ketabdari va ettelaarasani: ba takid bar teori ve amouzesh. [Introduction to Professional ethics in library and information science :with emphasis on theory and education]. *Tahghihat-e ettelaarasani va ketabkhanehai-e omoumi*, 2(57), 49-75.
- Subaşıoğlu, F. (1997). Kütüphanecilik mesleğine etiksel bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği 1 (1-2)*.
- Subaşıoğlu, F. (1997). Meslek etiği. B. Yılmaz (Yay. Haz.). 33. Kütüphane Haftası Bildirileri içinde (s.123-125). Ankara: TKD.
- TC Anayasası (1982). 9 Nisan 2014 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf adresinden erişildi.
- TDK (2013). *Güncel Türkçe Sözlük*. 18 Ocak 2013 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52dabee1477b16.03875262 adresinden erişildi.
- Tepe, H. (1997). *Ahlak, meslek ahlakı ve etik*. B. Yılmaz (Yay. Haz.). 33. Kütüphane Haftası Bildirileri içinde (s.126-133). Ankara: TKD.
- Tepe, H. (Yay. Haz.). (2009). *Etik ve meslek etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi (2014). 4 Nisan 2014 tarihinde [http://www.kutuphaneci.org.tr/sites/default/files/dob_maddi_gerekceleri.pdf](http://www.kutuphaneci.org.tr/sites/default/files/dob_maddi_gerekcileri.pdf) adresinden erişildi.

- TKD (1996). Türk Kütüphaneciler Derneği mesleki etik ilkeleri. 18 Ocak 2013 tarihinde <http://www.kutuphaneci.org.tr/tkd-bildirgeler/tkd-mesleki-ahlak-ilkeleri.html> adresinden erişildi.
- Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı. *Türk kütüphaneciliği* 21 (2).
- Yayıncılık Hedefleri, Politikaları ve Kuralları Yönetmeliği [Ahdaf, siyasathavazavabet-e nashr-e kitab]. *İran İslam Cumhuriyeti Resmi Gazetesi* (1788/89, 10 Mayıs 1988).
- Yılmaz, B. (2009). *Bilgi ve Belge Yönetiminde (Kütüphanecilikte) etik: Kuramsal bir yaklaşım*. Kamu Etiği Sempozyumu 25-26 Mayıs 2009 TODAİE/Ankara içinde (s. 395-404). Ankara:TODAİE.
- Zandian, F., Latifi, M., Siamian, H. (2008). *Barrasi-e didgah-e azai-e heyat-e elmi ve ketabdarane daneshgahhai-e dolatinesbat be pishnevis-e ghavaed-e akhlaghi-e ketabdarane va ettelarasanan*. [Faculty members and librarians attitude towards the drafting of the Professional ethics of librarianship and information science]. *Daneshshenasi*, 1(3), 71-85.